

KELISHIK VOSITALARINING TILLARARO MUQOBILLIK MASALASI

Najmiyeva Po'latoy Tilavmurodovna

Samarqand davlat chet tillar instituti

Yapon filologiyasi kafedrası tayanch doktoranti

purami0808@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17994266>

Annotatsiya

Maqolada kelishik vositalarining tillararo muqobilligi masalasi o'rganiladi. Tillarining kelishik tizimlari va ularning ifoda usullari o'ziga xos bo'lib, turli tillar o'rtasida kelishik vositalarining to'g'ri ekvivalentini topish qiyinchiliklari tahlil qilinadi. Ushbu muammo tarjima va til ta'limida muhim ahamiyatga ega bo'lib, maqolada tillararo kelishik muqobilligi nazariy va amaliy jihatlarini yoritiladi hamda misollar asosida taqqoslashlar keltiriladi.

Kalit so'zlar: kelishik vositalari, tillararo muqobillik, tarjima, kelishik tizimi, ekvivalentlik, tilshunoslik, til ta'limi;

Yapon tilidagi kelishik vositalarini o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida to'g'ri va mos ekvivalentni aniqlash tarjimondan bir nechta muhim lingvistik omillarni hisobga olishni talab etadi. Avvalo, ikki til o'rtasidagi morfologik tizimlar farqi e'tiborga olinishi zarur. Jumladan, yapon tilida kelishik munosabatlari otdan keyin keluvchi mustaqil yordamchi birliklar — partikulalar orqali ifodalansa, o'zbek tilida bu vazifa so'z negiziga bevosita ulanadigan affikslar yordamida amalga oshiriladi. Ushbu tipologik tafovut tarjima jarayonida nafaqat grammatik shaklni, balki so'z tartibi va sintaktik qurilmani qayta tashkil etishni ham talab qiladi.

Masalan, yapon tilida ega vazifasini bildiruvchi が partikulasiga ega gaplarni o'zbek tiliga so'zma-so'z ko'chirish grammatik jihatdan mumkin emas. Bunday holatlarda ega ma'nosi o'zbek tilida ko'pincha maxsus qo'shimchasiz, bosh kelishik shakli orqali yoki kontekstga qarab boshqa vositalar yordamida ifodalanadi. Shu bois tarjimon yaponcha partikularlarni shaklan emas, balki ularning vazifaviy yukini hisobga olgan holda o'zbek tilidagi mos grammatik vositalar bilan ifodalashi lozim.

O'zbek tilidagi qarashlilikni bildiruvchi -ning va -niki qo'shimchalari o'zaro semantik va sintaktik jihatdan farqlanadi. -ning qo'shimchasi ko'proq aniqlovchi vazifasini bajarishga moyil bo'lsa, -niki shaklida kesimlik xususiyati kuchliroq namoyon bo'ladi. Shuningdek, -ning shakli ayrim hollarda neytrallashuvga uchrashi mumkin (masalan, "ko'chaning yuzi" – "ko'cha yuzi"), holbuki -niki qo'shimchasida bunday imkoniyat mavjud emas. -dek qo'shimchasi ham ayrim jihatlarini bilan -niki ga yaqin bo'lib, unda sintaktikdan ko'ra semantik omil ustun

turadi. Biroq bu qo'shimchani kelishik affixlari bilan o'zaro almashish imkoniyati nihoyatda cheklangan bo'lib, shakliy neytrallashuv hodisasi unga xos emas.

Yapon va o'zbek tillarida kelishik vositalarining o'zaro muqobillashtirilishi faqatgina grammatik sath bilan chegaralanmaydi. Bu jarayon morfologik, sintaktik va semantik darajalarda bir vaqtning o'zida amalga oshiriladigan murakkab lingvistik hodisadir. O'zbek tilida kelishik shakllari ot negiziga birlashtiriluvchi morfemalar orqali ifodalanadi (kitobdan, do'stning, ukamga), yapon tilida esa ular postpozitsion analitik birliklar — ya'ni otdan keyin keluvchi partikulalar shaklida namoyon bo'ladi (hon kara, sensei ni, tomodachi no).

Mazkur morfologik tafovut tarjima jarayonida grammatik transformatsiyani muqarrar qiladi. Yapon tilidagi ga, o, ni, de, kara, made kabi partikulalarni so'zma-so'z tarjima qilish grammatik jihatdan noto'g'ri natijaga olib keladi. Shu sababli tarjimada morfologik moslik emas, balki funksional ekvivalentlikni ta'minlash ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Yaponcha kelishik partikulalarini o'zbek tiliga mos tarzda o'g'irishda bir nechta muhim omillarni hisobga olish zarur. Har bir partikula gap tarkibida aniq sintaktik vazifani bajaradi: masalan, が subyektni, を to'g'ridan-to'g'ri obyekt, に yo'nalish yoki manzilni, で esa harakatning joyi yoki vositasini bildiradi. Shu bilan birga, ayrim partikulalar, xususan に va で, ko'pma'noli bo'lib, bir nechta o'zaro bog'liq semantik funksiyalarni qamrab oladi. Natijada tarjimada fe'lning semantik talabi asosida eng mos o'zbekcha kelishik shakli tanlanadi.

Masalan, に partikulasining ma'nosi turli kontekstlarda turlicha talqin qilinadi: 東京に行く gapida u yo'nalishni bildirsa, 学校にいます jumlasida o'rin ma'nosini ifodalaydi. O'zbek tilida esa bu farq mos ravishda -ga va -da qo'shimchalari orqali aniq ajratiladi. Demak, tarjimon partikulaning vazifasini matn asosida aniqlab, fe'l bilan hosil qilgan semantik munosabatga mos kelishikni tanlashi lozim.

Yapon tilida to'ldiruvchini bildiruvchi を partikulasining yana bir muhim jihati shundaki, u obyektning aniqlik yoki noaniqlik darajasini ifodalamaydi. O'zbek tilida esa bu farq morfologik darajada, ya'ni -ni qo'shimchasining qo'llanishi yoki qo'llanmasligi orqali namoyon bo'ladi. Shuning uchun yaponcha gaplarda を bilan kelgan har bir to'ldiruvchi tarjimada alohida tahlil qilinib, obyektning referensial maqomiga qarab -ni qo'shimchasi qo'llanadi yoki tushirib qoldiriladi.

Bu hol yapon tilining diskursga tayangan grammatik tizimini, o'zbek tilining esa morfologik jihatdan eksplitsit tizimga ega ekanini ko'rsatadi. Yapon tilida

aniqlik kategoriyasi grammatik vosita bilan belgilanmasa-da, matn orqali aniqlanadi, o'zbek tilida esa u affiks yordamida ifodalanadi.

Pragmatik omillar ham tarjimada muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, は partikulasining mavzuni belgilash va kontrast yaratish funksiyasi tarjimada maxsus yondashuvni talab etadi. O'zbek tilida bu ma'nolar grammatik qo'shimchalar orqali emas, balki intonatsiya, so'z tartibi yoki esa, bo'lsa kabi yordamchi birliklar yordamida ifodalanadi. Shu bois tarjimada は partikulasining vazifasi nutqiy kontekst asosida aniqlanadi.

Masalan, 田中さんは来ましたが、鈴木さんは来ませんでした gapida ikkinchi は partikulasining kontrastiv ma'nosi o'zbek tilida "esa" yordamida ifodalanadi: Tanaka keldi, lekin Suzuki esa kelmadi. Bu yerda morfologik emas, pragmatik ekvivalentlik ta'minlanadi.

Xulosa qilib aytganda, yapon tilidagi kelishik partikularini o'zbek tiliga tarjima qilishda shakliy moslikdan ko'ra, semantik, sintaktik va pragmatik muvofiqlik asosiy mezon bo'lishi kerak. Tarjimon partikulaning fe'l bilan bog'lanish xususiyatini, matnning umumiy mazmunini va nutqiy vaziyatni chuqur tahlil qilgan holda tabiiy va ma'nodosh tarjimani amalga oshirishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.Nurmonov A., Shahobidinova Sh, Iskandarova Sh., Nabiyeva D. O'zbek tilining nazariy rammatikasi. Morfologiya. – Toshkent, "Yangi asr avlodi". 2001. 164-b.
- 2.Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o'zbek tili. – Toshkent, "Universitet", 2006. 146-b.
- 3.Turniyozov N., Rahimov A. O'zbek tili (O'quv- uslubiy qo'llanma). – Samarqand, 2006. 76-b.
- 4.Turniyozov N., Turniyozov B., Turniyozova Sh., Turniyozov Sh. Lingvistik nazariyalar, – Samarqand 2022. 128-b.
- 5.Абдурахмонов Ф. Ўзбек тили грамматикаси. – Тошкент, Ўқитувчи, 1996. – 247 б.
- 6.『日本語応用言語学ハンドブック（Handbook of Japanese Applied Linguistics）』.ベルリン:モウトンデグリュイター.;現代日本語の格助詞の語用論的認知的機能と習得過程を論じる。;
- 7.『日本語諸語（The Languages of Japan）』.ケンブリッジ大学出版局.;日本語と琉球語の類型論的特徴と格体系の詳細な記述。;保地;（Hoji, H.）(1985).
- 8.Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – London: Routledge, 2011.

**THEORETICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF
PEDAGOGICAL SCIENCES**

International scientific-online conference

9. Bell R.T. Translation and Translating: Theory and Practice. – London: Longman, 1991.

